

Тема 2

ПЕДАГОГІКА ЯК СИСТЕМА НАУК ПРО ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ. МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

План вивчення теми:

1. Педагогіка як наука, її об'єкт і предмет дослідження.
2. Характеристика головних педагогічних категорій.
3. Головні галузі педагогіки.
4. Міжпредметні зв'язки педагогіки.
5. Логіка і методи наукових досліджень у педагогіці

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник. К., 2001.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Навч. посібник. К., 1995.
3. Кравець В.П. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 1994.
4. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. Тернопіль, 1994.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. К., 2003.
6. Курляк І.Є. Загальний огляд історичного розвитку зарубіжної освіти (від стародавніх часів до ХІХ ст.): Навч.-метод. посібник. Львів, 2000.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник. К., 2006.
8. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології та педагогіки: Посібник. К., 2003.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: Посібник. К., 2000.
10. Ягунов В.В. Педагогіка: Посібник. К., 2002.
11. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посібник. К., 2007.

 Ключові поняття теми: агогіка, андрагогіка, анкетування, антропологіка, бесіда, виховання, віктимологія, герогіка, експеримент, інтерв'ю, логопедія, навчання, олігофренопедагогіка, освіта, педагогічне спостереження, сурдопедагогіка, тести досягнень, тести інтелекту, тести креативності, тифлопедагогіка.

2.1. ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА, ЇЇ ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Становлення педагогіки як науки

Термін *педагогіка* походить від грецьких слів “*παιδός*” — дитина і “*αγω*” — веду, що у дослівному перекладі означає “дітоводіння”. У часи Давньої Греції рабовласники визначали раба, котрий супроводжував їхніх дітей до школи. Його і називали педагогом (“*παιδαγωγος*”). З часом педагогами стали називати вільнонайманих людей, котрі здійснювали наставництво, займалися вихованням і навчанням дітей. Поступово термін “*педагогіка*” набув більш ширшого значення. Його почали використовувати для визначення мистецтва супроводжувати дитину впродовж життя, тобто виховувати, навчати, давати освіту. З середини ХХ ст. замість терміна “*педагогіка*” в деяких країнах використовують термін “*андрагогіка*” (гр. *άνδρός* — чоловік, *αγωγή* — виховання) й “*антропологіка*” (гр. *άνθρωπος* — людина, *αγωγή* — виховання). Отже, педагогіка — це виховання людини загалом, а поняття “*виховання*” в цьому контексті передбачає освіту, навчання, розвиток, формування і самовдосконалення особистості.

Багатолітня історія існування людства пронизана червоною ниткою намірів захистити дитину — своє майбутнє, допомогти їй вижити, знайти своє місце у житті. Виникло соціальне явище — виховання як практична потреба передачі підростаючому поколінню основних елементів набутого досвіду, залучення його у суспільні відносини через спілкування і діяльність. Людей, які здійснювали виховання називали наставниками, вихователями, згодом — педагогами.

Педагогіка як наука у своєму становленні пройшла довгий шлях. На фоні розвитку й удосконалення виробництва, накопичення наукових знань про оточуючий світ, ускладнюється й сам процес виховання і навчання підростаючих поколінь.

 Педагогіка (гр. *παιδαγωγική* — майстерність виховання) — наука, що охоплює питання виховання, освіти й навчання підростаючого покоління
(*Словник іноземних слів*)

|| ? Як виникла й розвивалася педагогіка у світовому й вітчизняному контекстах?

Розглянемо у ретроспективі її ключові етапи.

Таблиця 21. Головні етапи становлення педагогіки як науки: світовий контекст (за Н.П. Волковою, В.М. Галузинським, М.С. Гриценко, М.Б. Євтухом, В.П. Кравцем, І.Є. Курляк, Н.Є. Мойсеюк, О.М. Пехотою, В.В. Ягуповим)

Етап	Інтерпретація / пояснення
1	2
I етап — розвиток педагогічних ідей у складі філософії (найдавніші часи — поч. XVII ст.)	<p style="text-align: center;">Найдавніші часи</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ виникнення виховання як соціального явища пов'язане з появою найдавніших людей; ➤ перехід від стихійних, інстинктивних дій до усвідомленого і специфічного виду діяльності — виховання; ➤ <i>мета виховання</i> (період родового устрою) — передавання підростаючому поколінню трудових навичок, способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв, обрядів; ➤ поява перших в історії людства закладів для життя й виховання підростаючих поколінь, окремо для хлопців і для дівчат, де виховні функції виконували збагачені досвідом старці, досвідчені родички (останні етапи розвитку матріархату); ➤ у зв'язку з становим і майновим розшаруванням суспільства (розпадом первісного ладу) мета виховання трансформується в окремі цілі для кожного стану: <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>ідеал вождя</i> — підготовка до війни, керування общиною; ◆ <i>ідеал жерця</i> — розвиток інтелекту, підготовка до проведення релігійних ритуалів і обрядів; ◆ <i>ідеал общинників</i> — підготовка до праці
	<p style="text-align: center;">Виховання в країнах Стародавнього Сходу</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ здійснено перші спроби узагальнити досвід виховання, обґрунтувати його теоретичні засади (Китай, Індія, Єгипет); ➤ виникнення перших шкіл з метою систематичного навчання дітей (III—II тис. до н. е.): кастові школи в Індії, сільські общинні, приватні підвищеного типу в Китаї; школи писців у Єгипті; зміст освіти був диференційованим і залежав від соціального стану; запроваджено систему державних ступеневих екзаменів для тих, хто прагнув стати чиновником або вченим; ➤ <i>мета освіти</i> (за Конфуцієм) — виховання “благородного мужа” — досконалої людини, котра повинна пізнавати істину шляхом систематичного навчання, бути гуманною і дотримуватися традиційних норм моралі

1	2
<p style="text-align: center;"><i>I етап — розвиток педагогічних ідей у складі філософії</i> (найдавніші часи — поч. XVII ст.)</p>	<p style="text-align: center;">Античні часи</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ зародження перших педагогічних теорій у глибинах античної філософії, що мали практичне втілення. Розвиток наукових ідей щодо виховання, навчання, розвитку людини пов'язаний з іменами <i>Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана</i>; ➤ виникнення двох протилежних систем виховання: <ul style="list-style-type: none"> ① афінської (<i>мета виховання</i> — самореалізація індивідуальності, гармонійна рівновага духовного та фізичного елементів освіти, прославлений виховний ідеал “калокагатії” — внутрішня і зовнішня досконалість); ② спартанської (<i>мета</i> — виховати мужнього, жорстокого воїна, пріоритетну роль відводили фізичному вихованню, загартуванню, формуванню сили духу, хитрості, спритності, дисциплінованості); ➤ відомі такі форми освіти: гімназії, навчальні заклади вищого типу (граматичні школи, риторичні школи), спеціальні школи лікарів, юристів, архітекторів; науково-освітні центри Мусейон, Атенеум
	<p style="text-align: center;">Середньовіччя V—XIV ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ розвиток педагогічних знань цієї епохи втратив прогресивну спрямованість педагогічних ідей античності; ➤ культура, виховання та освіта розвивались у дусі релігійного аскетичного світогляду, що мало на меті зосередженість на внутрішньому житті людини, її моральних якостях, духовності, відречення від радостей земного життя як тлінних і незначущих; ➤ склалися такі типи виховних систем: церковне (духовне), рицарське, бюргерське виховання та стихійне виховання дітей селян; ➤ створено вищі спеціальні школи — перші в Європі університети у містах: Болонья (1158), Оксфорд (1168), Кембридж (1209), Париж (1253); ➤ розвиток педагогічних ідей цього періоду пов'язаний з іменами <i>Фоми Аквінського, П'єра Абеляра</i> та ін.
	<p style="text-align: center;">Епоха Відродження XIV—XVI ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ повернення до античного ідеалу освіченості; особливості гуманістичного світогляду: індивідуалізм (у центрі виховання — особистість), урахування вікових особливостей дитини, вимога гармонійного всебічного розвитку особистості, піднесення ролі морального виховання, зменшення впливу церкви на школу;

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ освіту можна було отримати у міських школах, латинських школах підвищеного типу (колегіуми, гімназії), нових університетах, державних та приватних школах для дівчат; ➤ розвиток педагогічної думки пов'язаний з іменами педагогів-гуманістів: <i>Вітторіно де Фельтре, Еразма Роттердамського, Франсуа Рабле, Мішеля Монtenя та ін.</i>
II етап — становлення педагогіки як самостійної галузі наукового знання (XVII—XVIII ст.)	<p style="text-align: center;">Епоха Реформації та Просвітництва</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ виокремлення педагогіки з філософії, оформлення педагогічного знання у наукову систему; ➤ <i>Ян-Амос Коменський</i> — автор нової прогресивної педагогічної системи, в основі якої лежить принцип <i>природовідповідності</i> виховання (його перу належать: схема організування школи, теоретичне обґрунтування найважливіших дидактичних принципів, розроблення класно-урочної системи навчання, проголошення рівного права на освіту хлопчиків і дівчаток, спільність навчання); ➤ розвиток педагогічної думки, розроблення нових педагогічних систем пов'язані з іменами: <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Джона Локка</i> (теорія виховання джентльмена); ◆ <i>Дені Дідро</i> (обґрунтування необхідності створення реальної школи, прихильник системи безстанової народної освіти); ◆ <i>Жана-Жака Руссо</i> (теорія “вільного виховання”)
III етап — формування класичної європейської педагогіки (XVIII—XIX ст.)	<p>Основні ланки європейської освіти, що склалися в цей період, мали національні особливості у різних країнах: елементарна початкова школа, класична або реальна гімназія, університет. Педагогічна думка акумулювалась у науковій і практичній діяльності педагогів-класиків:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Йогана-Генріха Песталоцці</i> (теорія морального виховання учнів, основоположник теорії та методики початкового навчання рідної мови, арифметики, елементарної геометрії, географії); ➤ <i>Йогана-Фрідріха Гербарта</i> (чотириетапна модель уроку, теорія видів навчання, система морального виховання, принцип “виховного” навчання); ➤ <i>Фрідріха-Адольфа Дістервега</i> (мета виховання — гармонійний розвиток людини на основі принципів природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності; автор дидактики розвивального навчання)

1	2
IV етап — розвиток педагогіки нового часу (кін. XIX — поч. XX ст.)	Головні освітні концепції у розвитку педагогіки цього періоду: <ul style="list-style-type: none"> ➤ теорія “громадянського виховання” і “трудової школи” (<i>Георг Кершенштейнер, Зейдель Роберт</i>); ➤ теорія “вільного виховання” (<i>Єлена Кей, Марія Монтесорі</i>); ➤ експериментальна педагогіка (<i>Ернст Мейман, Вільгельм-Август Лай</i>); ➤ педагогіка особистості (<i>Гуго Гуадіга, Генріх Шаррельман</i>); ➤ теорія нового виховання і “нових шкіл” (<i>Селестен Френе</i>); ➤ вальдорфська педагогіка (<i>Рудольф Штайнер</i>). Яскравою ознакою освітніх концепцій цього часу стало поєднання теоретичних інноваційних пропозицій з практичною інноваційною діяльністю, яка відбувалася в експериментальних навчально-виховних закладах
V етап — виникнення освітніх технологій (XX ст. — наш час)	Обґрунтування й використання в освітніх системах особистісно орієнтованих освітніх технологій, кінцевою метою яких є гармонійний розвиток особистості. Характерними особливостями сучасних підходів до освіти, навчання й виховання особистості є дослідження можливостей та створення умов для її індивідуального розвитку, саморозкриття, самореалізації на різних етапах її життєвого шляху. Головні освітні концепції у розвитку педагогіки: <ul style="list-style-type: none"> ➤ навчання як дослідження (<i>А.М. Алексюк, Д.Н. Богоявленський, М.В. Кларін, Т.В. Кудрявцев, І.Я. Лернер, М.Н. Скаткін</i> та ін.); ➤ теорія розвивального навчання (<i>Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Д.Б. Ельконін</i> та ін.); ➤ “створення ситуації успіху” (<i>А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський</i> та ін.); ➤ сугестивна технологія (<i>Г. Лозанов, Д.Н. Узнадзе, Б.Д. Паригін</i> та ін.) тощо

- ❓ Ознайомтеся з історією становлення педагогіки як науки у світовому контексті та дайте відповіді на запитання:
- ✓ Який етап у становленні педагогіки можна вважати суто науковим? Чому?
 - ✓ У чому, на Вашу думку, проявлялася прогресивність педагогічної системи *Я.-А. Коменського*?

Розвиток педагогічних ідей в Україні й оформлення їх у самостійну науку відбувався в унісон світовому. Розглянемо у ретроспекції найяскравіші його віхи на кожному з етапів суспільно-історичного розвитку.

Таблиця 22. Головні етапи становлення педагогіки як науки (український контекст за Н.П. Волковою, В.П. Кравцем, О.О. Любарем, Д.Т. Федоренко, В.В. Ягуповим, М.Д. Ярмаченком)

Етап	Інтерпретація / пояснення
1	2
<p><i>Докняжа доба — розвиток педагогічної практики</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ зміст і особливості виховання підростаючого покоління визначалися умовами життя й виробничою діяльністю дорослих; ➤ будинки молоді (окремі для хлопчиків і дівчаток) — перші заклади для виховання дітей, де під керівництвом старійшин роду їх готували до життя та праці; ➤ розвиток першоукраїнської писемності, зв'язки між слов'янськими союзами, поява і зміцнення міст сприяли утворенню мережі шкіл грамоти, ремесел та промислів, з'явилися школи для підготовки духовних осіб
<p><i>Княжа доба — формування й розвиток педагогічної думки</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ створено першу систему народної освіти (школи грамоти, школи “книжного вчення”, монастирські школи, церковні школи, жіночі школи); ➤ необхідність виховання та освіти, ролі праці в житті людини, позитивного прикладу дорослих у вихованні дітей відображено у рукописних творах — пам'ятках писемності Київської Русі (збірник законів “Руська правда” <i>Ярослава Мудрого</i>; “Правда” <i>Ярославичів</i>; “Житіє Євдокії Полоцької”; “Слово про закон і благодать” <i>Іларіона</i>); ➤ вершиною педагогічної думки XII ст. стало “Повчання” <i>Володимира Мономаха</i> (автором подано ідеальний образ князя-правителя, викладено власне бачення проблеми підготовки підростаючого покоління до життя, закладено основи гуманістичного виховання)
<p><i>Доба українського Відродження (XIV—XVIII ст.)</i></p>	<p>Розвиток української педагогіки цього періоду відбувається під впливом гуманістичних тенденцій європейської педагогічної думки:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ вперше в європейській науковій практиці перекладено давньоукраїнською мовою філософську та науково-природничу літературу арабо-єврейського та західноєвропейського походження; ➤ політична, національна, релігійна ситуація в Україні зумовила появу двох напрямів освіти: <ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>православного</i> (братські школи; школи, засновані сільськими громадами; школи при церквах і монастирях; січові й козацькі школи); ◆ <i>католицького</i> (єзуїтські, василіанські, домініканські, піарські школи); ➤ засновано перші національні заклади вищого типу: <ul style="list-style-type: none"> ◆ Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576); ◆ Києво-Могилянська академія (1632);

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ розвиток педагогічної думки пов'язаний з іменами <i>Петра Могилы, Івана Федорова, Івана Вишенського, Єпифанія Славинецького, Інокентія Гізеля, Феофана Прокоповича, Григорія Сковороди</i>
<p><i>Розвиток української педагогіки у складі двох імперій (кін. XVIII—поч. XX ст.)</i></p>	<p>Проблеми освіти і виховання у своїх працях розглядали майже всі діячі культури, мистецтва, літератури й науки, серед яких: <i>Г.З. Врецьона, Л.І. Глібов, П.А. Грабовський, М.П. Драгоманов, О.В. Духнович, М.І. Костомаров, П.О. Куліш, Леся Українка, Ю. Федькович, Т.Г. Шевченко.</i></p> <p>Педагогіка України цього періоду збагатилася ґрунтовними працями видатних постатей:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>К.Д. Ушинський</i> — автор оригінальної педагогічної системи, в основі якої лежить принцип народності; розробник цілісної дидактичної системи (зміст освіти в школі, принципи організування і методи навчання); ➤ <i>Х.Д. Алчевська</i> — досліджувала проблеми навчання дорослих; ➤ <i>І.Я. Франко</i> — досліджував стан освіти на українських землях, питання виховання молоді, визначення мети, змісту і методів навчання й виховання, сімейне виховання, роль матері тощо; ➤ <i>Т.Г. Лубенець</i> — обґрунтував психолого-педагогічну необхідність навчання рідною мовою, зв'язку навчання з життям, підготування дітей до трудової діяльності; ➤ <i>С.Ф. Русова</i> — розробила концепцію національної системи освіти і виховання, в якій наголошувала на дошкільному вихованні
<p><i>Розвиток педагогіки у XX ст.</i></p>	<p>Педагогіка як наука збагатилася досягненнями таких теоретиків і практиків у галузі освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>І.І. Огієнка</i> (вчений акцентував увагу на тому, що навчання і виховання мають здійснюватися українською (державною) мовою, а систему навчально-виховних закладів необхідно будувати на засадах національної школи і педагогіки, доступності навчання і освіти); ➤ <i>Г.Г. Ващенко</i> (творець повного курсу української національної педагогіки); ➤ <i>А.С. Макаренка</i> (новатор інтенсивної педагогіки, один із засновників теорії та методики колективного виховання); ➤ <i>В.О. Сухомлинського</i> (засновник гуманістичної, новаторської педагогіки). <p>У 50—70-х рр. видано підручники, навчальні посібники та наукові праці (“Педагогіка” <i>С.Ф. Збандуто</i>, “Хрестоматія вітчизняної педагогіки” за ред. <i>С.А. Литвинова</i> тощо). Розвиток педагогічної науки у другій половині XX ст. пов'язаний з іменами <i>А.М. Алексюка, А.С. Бондаря, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, І.Г. Єременко, В.М. Мадзігона, О.Р. Мазуркевича, В.О. Онищука, О.Я. Савченко, В.З. Смаля, Б.М. Ступарика, М.Д. Ярмаченко</i> та ін.</p>

? Ознайомтеся з історією розвитку педагогіки у вітчизняному контексті. Дайте відповіді на такі запитання:

- ✓ На якому з етапів розвитку вітчизняної педагогіки простежується значний вплив на неї ідей європейської педагогічної науки й практики? Як Ви думаєте, з якими суспільно-культурними процесами це пов'язано?
- ✓ Який із зазначених етапів можна вважати суто науковим? Чому?

Окрім поданої періодизації становлення вітчизняної педагогіки як науки, в основі якої лежить суспільно-історичний розвиток, в сучасній педагогічній літературі подається й інший підхід. Зокрема, розвиток педагогічних ідей й оформлення їх у самостійну галузь наукового знання розглянуто через такі **стадії**:

Рис. 4. Стадії розвитку вітчизняної педагогіки

Головними джерелами розвитку педагогіки є:

- *народна педагогіка* (погляди на виховання збережені в усній народній творчості);
- *педагогічна спадщина минулого* (праці педагогів-класиків, монографії, статті видатних учених);

- *передовий педагогічний досвід* (узагальнення, поширення, застосування досвіду педагогів-новаторів);
- *сучасні педагогічні дослідження* (проведення наукових досліджень з метою виявлення, уточнення, вдосконалення явищ і процесів, які становлять сутність педагогіки як науки).

❓ Ознайомтеся з історією розвитку психології та педагогіки. Спробуйте схематично відобразити їхній зв'язок на різних етапах становлення. У якому періоді, на Вашу думку, найяскравіше простежуються взаємозв'язки, взаємозбагачення та взаємовпливи цих людинознавчих наук?

Педагогіка як наука у своєму становленні пройшла значний шлях як у світовому, так і у вітчизняному вимірах. На кожному новому витку її становлення спостерігається зростання ролі освіти і школи, розширення й ускладнення виховної діяльності, збагачення педагогічного досвіду

Підходи до трактування поняття “педагогіка”

Наука педагогіка виокремила з лона філософії й розвивалася як теорія виховання підростаючих поколінь. Зумовлено це тим, що вихованню, навчанню і підготовці до дорослого життя дітей та молоді завжди відводили чільне місце серед головних завдань спільноти. У наявних педагогічних джерелах розроблено різні підходи до тлумачення поняття “педагогіка”.

❓ Якими є підходи до трактування дефініції поняття “педагогіка”?
Наведемо кілька визначень.

 Педагогіка — наука про навчання і виховання підростаючих поколінь (С.У. Гончаренко).

Педагогіка — наука про виховання людини (А.І. Кузьмінський, Н.Є. Мойсеюк, В.Л. Омеляненко, І.П. Підласий, В.В. Ягупов).

Педагогіка — наука про виховання, навчання і розвиток особистості (П.М. Щербань).

Педагогіка — сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості (М.М. Фіцула).

Педагогіка — наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості (Н.П. Волкова)

У сучасному науковому просторі педагогіка позиціонує себе як комплексну науку, що має на меті відкривати чи уточнювати педагогічні закони та закономірності, віднаходити нові шляхи їхньої реалізації на

основі всебічних й глибоких наукових досліджень, поєднаних з даними природничих та суспільних наук.

Структурно педагогіку розглядають у трьох аспектах:

- **наука** (має свої об'єкт, предмет, принципи, закономірності);
- **практика** (зорієнтована на вирішення складних педагогічних проблем навчально-виховного процесу);
- **мистецтво** (праця вчителя потребує творчого натхнення задля досягнення майстерності педагогічного впливу на вихованців).

? Проблема для дискусії

Як співвідносяться, на Вашу думку, аспекти педагогіки в умовах педагогічного процесу?

Предмет педагогіки

Педагогіка як наука має свій об'єкт і предмет дослідження, які, співвідносяться між собою як загальне й часткове. **Об'єктом педагогіки** стає частина об'єктивного світу, його явищ, які зумовлюють розвиток особистості в процесі цілеспрямованої діяльності суспільства.

? До визначення предмета педагогіки у сучасних наукових педагогічних джерелах є низка підходів. З'ясуємо деякі з них.

Таблиця 23. Підходи вчених до визначення предмета педагогіки

Вчені	Визначення предмета педагогіки
Н.Є. Мойсеюк, В.В. Ягунов	Предметом педагогіки , на думку вчених, є процес спрямованого розвитку і формування особистості в умовах її виховання, навчання, самовдосконалення
А.І. Кузьмінський В.Л. Омеляненко	Предметом педагогіки визначають процес виховання. Водночас зазначають, що термін “виховання” є різноплановий і вживається в широкому (як вплив суспільства на формування особистості) та вузькому (вплив особи вихователя, батьків, учителів) розумінні
Н.П. Волкова	Вважає, що предметом педагогіки є особлива сфера суспільної діяльності з виховання людини, складовими якої є освіта і навчання
М.М. Фіцула	М.М. Фіцула зазначає, що предметом педагогіки є навчально-виховна діяльність, яка здійснюється в закладах освіти людьми, уповноваженими на це суспільством. Разом з тим у більш ранніх наукових працях учений розглядав предмет педагогіки як комплексну структуру, з такими основними ланками: <ul style="list-style-type: none"> ➤ дослідження законів і закономірностей педагогічних явищ і процесів; ➤ теоретичне обґрунтування змісту, принципів, методів і форм навчання та виховання; ➤ вивчення передового педагогічного досвіду і

	створення на цій основі педагогічної теорії; ➤ розроблення педагогічної техніки
--	--

Отже, *предмет педагогіки* — навчально-виховна діяльність, що здійснюється людьми, уповноваженими на це суспільством, на всіх етапах його історичного розвитку.

Завдання педагогіки

Педагогіка як теоретична й практична наука виконує низку важливих завдань. На сучасному етапі розвитку суспільства *загальними завданнями* педагогіки є:

- виявлення, вивчення та обґрунтування законів і закономірностей формування та розвитку людської особистості;
- виявлення, вивчення та обґрунтування закономірностей організування педагогічного процесу у різних навчальних закладах;
- розроблення на цій основі теоретико-методологічних і методичних основ виховання як спеціально організованого педагогічного процесу.

Враховуючи сучасні процеси формування світового освітнього простору, глобалізації, динамічного розвитку комунікативних засобів і технологій, *конкретними завданнями* педагогіки є:

- ✓ вдосконалення змісту освіти;
- ✓ вироблення принципово нових засобів навчання та навчального обладнання;
- ✓ модернізація наявних форм і методів навчання й виховання;
- ✓ оптимізація політехнічної підготовки учнів;
- ✓ демократизація та гуманізація діяльності середньої та вищої шкіл.

2.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ГОЛОВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАТЕГОРІЙ

Категорії педагогіки

Категорії педагогіки — це провідні поняття, які виражають наукові узагальнення. Головними педагогічними категоріями є *виховання, освіта й навчання*. Вони охоплюють коло питань, що належать до предмета педагогіки.

Розуміння сутності педагогічних категорій забезпечить якісне пізнання педагогічних закономірностей. Визначаючи сутність і місце педагогічних категорій у навчально-освітньому просторі, вітчизняні вчені дотримуються аналогічних позицій. Наведемо їхні загальні характеристики.

Виховання як категорія педагогіки

Категорія “*виховання*” є ключовою у системі понять педагогіки. Вона характеризує соціальне явище, властиве тільки людям, є однією зі сфер суспільно-необхідної діяльності. Поняття “*виховання*” розуміють у декількох вимірах:

 Виховання — це цілеспрямований та організований процес формування особистості

Таблиця 24. Тракткування поняття “*виховання*”
(за Н.П. Волковою, Н.С. Мойсеюк, М.М. Фіцулою, В.В. Ягуновим)

Вимір поняття “ <i>виховання</i> ”	Інтерпретація / пояснення
Широке соціальне	Виховання розглядають як процес формування особистості, що відбувається під впливом навколишнього середовища, життєвих обставин, умов суспільного ладу
Широке педагогічне	Виховання є цілеспрямованим, організованим і плано-мірним впливом діяльності педагогічного колективу закладу освіти на вихованця з метою формування його особистості
Вузьке педагогічне	Під вихованням розуміють цілеспрямовану виховну діяльність педагога для досягнення конкретної мети в учнівському колективі
Гранично вузьке	У цьому значенні виховання тлумачать як: <ul style="list-style-type: none"> ✓ спеціально організований процес, який передбачає формування певних якостей особистості; ✓ процес управління її розвитком, який відбувається через взаємодію вихователя і вихованця

**Освіта
як категорія
педагогіки**

Складовою виховання є *освіта*. В посібниках з педагогіки так потрактовують це поняття: **освіта** — це процес засвоєння систематизованих знань і формування на їхній основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Водночас поняття “*освіта*” використовують для визначення:

- ✓ результату процесу розумового виховання і підготовки до виконання певних суспільних функцій: рівень освіченості, ступінь озброєння знаннями, вміннями і навичками;
- ✓ характеру освіченості (неповна середня освіта, повна середня або вища, загальна чи професійна освіта);
- ✓ сукупності й функціонування освітньо-виховних установ різних типів та ступенів (початкових, середніх та вищих шкіл, курсів, дошкільних та позашкільних закладів тощо).

З погляду сучасної філософії освіти, зміни підходів до соціокультурної політики загалом у сучасних вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних дослідженнях значну увагу вчені приділяють тлумаченню сутності поняття “*освіта*”.

Так, *І.А. Зязюн* зазначає, що освіта в Україні як демократичній державі має орієнтуватися насамперед не на потреби господарчі, а на потреби людські, враховуючи у такий спосіб і проблеми господарчі. **Смисл і ціль освіти** — людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом.

|| ? Якими є розуміння дефініції “*освіта*”, який зміст вкладено у це поняття? Наведемо деякі визначення сучасних науковців.

? Проблема для дискусії

Нобелівський лауреат *Макс фон Лауе* сказав: “Освіта — це те, що залишається, коли все вивчене забувається”. Як би Ви інтерпретували цю думку вченого?

 Освіта — це реалізація програми еволюції людської істоти під час усього життя, з думкою і інтегральним розвитком — розумовим, фізичним, афективним, моральним, духовним; це процес, що охоплює не тільки передання знань та вмінь, культурних цінностей у широкому розумінні, але також натхнення творчої, відкритої позиції, самостійності мислення, здібностей до самоосвіти (*І. Войнар*).

Освіта — це спеціально організована система зовнішніх умов, які створюються в суспільстві для розвитку людини (*Л.Д. Столяренко, С.І. Самігін*).

Освіта — прихований скарб, що демонструє зв'язок між європейськими глобальними процесами та процесами і завданнями, які реалізуються в локальній і регіональній системах (*Є.-І. Ляска*)

Сьогодні спостерігається значне зростання ролі освіти й усвідомлення того, що від її якості залежать перспективи розвитку як конкретної особи, так і людства загалом. Згідно із сучасними філософськими підходами у світовому освітньому просторі відбуваються такі процеси:¹

- освіта набуває ознак безперервного пізнання;
- учень, студент стає здобувачем й виробником особистісних знань;
- педагог виконує функції організатора навчально-пізнавальної діяльності учнів, студентів, процесу набуття ними власного досвіду пізнання;
- ефективність, гуманістична спрямованість навчального процесу досягаються у спільній діяльності, позитивній міжособистісній взаємодії учнів, студентів в умовах спільноти, об'єднаної метою й завданнями процесу з урахуванням своєрідності позицій, культури кожної особистості.

Відтак, *місію* освіти вбачаємо у забезпеченні умов для самовизначення і самореалізації особистості.

**Навчання
як категорія
педагогіки**

Основним способом здобуття освіти та оволодіння надбаннями людської культури як передумови активної соціальної діяльності є *навчання*.

Для пояснення “*навчання*” як категорії педагогіки традиційним є визначення: **навчання** — це ціле-спрямована взаємодія вчителя та учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння й навички. Навчання розглядають саме як спільну працю, як поєднання *викладання* й *учіння*, а не механічне передавання знань учителем учням. Кардинальні зміни у розумінні сутності освіти зумовлюють необхідність змін у підходах до навчально-пізнавальної діяльності тих, хто вчить, і тих, кого навчають.

Роль учителя у навчально-виховній діяльності, особа якого традиційно була головною, сьогодні стає багатогранною. Він може виступати у ролі провідника, організатора, творця, інноватора, партнера, а учень — суб'єктом власного розвитку.

? Проблема для дискусії

Як, на Вашу думку, має діяти вчитель за умови постійного накопичення наукових знань — надавати перевагу спілкуванню і систематизації знань учнів, чи нарощувати потенціал фактичних знань?

¹ Равчина Т.В. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. педагог., 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 3

У реальному навчально-виховному процесі “мистецтво викладання видозмінюється в мистецтво навчати дітей того, як потрібно самостійно вчитися”¹.

Сучасні погляди на сутність поняття “навчання” розглянемо у контексті завдань європейської школи², які були визначені у доповіді Жака Делора, керівника Міжнародної комісії з питань освіти для ХХІ ст.

Таблиця 25. Тракткування поняття “навчання”

Погляди на поняття “навчання”	Інтерпретація / пояснення
<i>Навчатися, аби знати</i>	Формування вмінь здобувати та оперувати найрізноманітнішою інформацією. Вони дають змогу утверджуватися молоді як у ролі учня, так і у ролі вихователя для майбутнього
<i>Навчатися, аби діяти</i>	Забезпечення здатності до: <ul style="list-style-type: none"> ✓ свідомого професійного вибору; ✓ ідентифікації особистості з професійною роллю; якісного оволодіння професійними навичками; пошуку виходу з нетрадиційних виробничих ситуацій, співпраці у колективі
<i>Навчатися, аби бути</i>	Формування емпатійної поведінки, налагодження позитивних родинних, дружніх, соціальних стосунків
<i>Навчатися, аби жити разом</i>	Утвердження моральної та духовної зрілості, розуміння відповідальності за власну долю і долю людей, що тебе оточують у різних площинах діяльності

Отже, **виховання, освіта і навчання** — це особливі напрями педагогічної діяльності, які перебувають у тісному взаємозв’язку й гармонійно доповнюють один одного. Результатом такої діяльності є розвиток і формування особистості.

¹ Драйден Г., Вос Дж. Революція у навчання / Перекл. з англ. М. Олійник. Львів, 2005. С. 494.

² Цитату подано за: Delors J. Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Warszawa, 1998

2.3. ГОЛОВНІ ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІКИ

Педагогіка, пройшовши довгий шлях історичного розвитку, охоплює низку галузей, що становлять систему наукових знань про виховання людини.

 Під **системою педагогічних наук** розуміють зв'язки та відношення, що склалися в процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань (М.М. Фіцула)

Сьогодні педагогічна наука охоплює близько двох десятків галузей (їхня кількість може зростати залежно від суспільних потреб). Це самостійні науки, що мають свій предмет, методи дослідження, понятійно-категоріальний апарат. Вони спираються певною мірою на структуру та принципи загальної педагогіки і є “дочірніми” науками. Цю систему утворюють і загальна педагогіка, і вікова педагогіка, і спеціальна педагогіка, і соціальна педагогіка, і професійна педагогіка, й історія освіти і педагогічної думки, і часткові (предметні) методики та ін.

*Таблиця 26. Основні галузі педагогіки
(за Н.П. Волковою, А.І. Кузьмінським, В.Л. Омелянком, Н.Є. Мойсеюк,
О.М. Степановим, М.М. Фіцулою, В.В. Ягуповим, Н.В. Яскою)*

Галузь педагогіки	Інтерпретація / пояснення
1	2
Загальна педагогіка	<p>Це базова наукова дисципліна, що досліджує загальні закономірності виховання людини, розробляє теоретико-методологічні та методичні засади навчально-виховного процесу в освітньо-виховних закладах різного типу. Структурно її відображають такі розділи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основи педагогіки</i> (філософські засади, характеристика системи освіти); • <i>теорія навчання та освіти</i> (дидактика — сутність процесу навчання і змісту освіти); • <i>теорія виховання</i> (сутність процесу виховання, організування виховного процесу); • <i>теорія управління навчально-виховним процесом</i> (школознавство — система управління школою і діяльністю органів освіти)

1	2
Вікова педагогіка	<p>Галузь педагогіки, що досліджує закономірності виховання, навчання й освіти, організаційні форми і методи навчально-вихованого процесу стосовно різних вікових груп. Вона об'єднує такі напрями досліджень:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>дошкільна педагогіка</i> (закономірності виховання дітей дошкільного віку у сім'ї, в дошкільних виховних закладах); • <i>педагогіка загальноосвітньої школи</i> (зміст, форми й методи навчання і виховання школярів)
Спеціальна педагогіка	<p>Вивчає проблеми і розробляє методи виховання, навчання й освіти дітей з вродженими чи набутими відхиленнями у фізичному або психічному розвитку. Дослідження проводять за такими напрямками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>сурдопедагогіка</i> (навчання й виховання глухонімих, глухих і туговухих дітей); • <i>логопедія</i> (навчання й виховання дітей з порушеннями мовлення); • <i>тифлопедагогіка</i> (навчання й виховання сліпих та слабозорих дітей); • <i>олігофренопедагогіка</i> (навчання й виховання розумово відсталих дітей і дітей з уповільненим розумовим розвитком)
Соціальна педагогіка	<p>Досліджує закономірності та механізми становлення й розвитку особистості в процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах. Її структуру утворюють:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>агогіка</i> (шляхи запобігання відхилень у поведінці дітей та підлітків); • <i>герогіка</i> (соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку); • <i>андрагогіка</i> (освіта й виховання людини протягом усього її життя); • <i>віктимологія</i> (проблеми людей різних категорій, що стали жертвами несприятливих умов соціалізації та насильства)

1	2
Професійна педагогіка	Досліджує й розробляє питання підготовки фахівців для різних галузей народного господарства. Вона об'єднує такі напрями: <ul style="list-style-type: none"> • педагогіка професійно-технічної освіти (закономірності підготовки кваліфікованих робітників і фахівців середньої ланки); • педагогіка вищої школи (закономірності навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти, проблеми здобуття вищої освіти)
Історія освіти і педагогічної думки	Вивчає процес розвитку теорії й практики навчання і виховання в різні історичні епохи
Порівняльна педагогіка	Здійснює дослідження систем освіти і виховання в інших країнах. Порівнює його результати з вітчизняним досвідом
Часткові (предметні) методики	Галузі педагогіки, предметом дослідження яких є закономірності викладання й вивчення конкретних навчальних дисциплін у закладах освіти всіх типів
Пенітенціарна педагогіка	Досліджує питання виховання та перевиховання правопорушників різного віку
Превентивна педагогіка	Розробляє шляхи, методи попередження соціальних відхилень серед підлітків та молоді
Галузеві педагогіки	До них належать спортивна, авіаційна, військова, інженерна, медична, культурно-освітня, педагогіка виправно-трудова системи, педагогіка підвищення кваліфікації та перекваліфікації спеціалістів, робітничих кадрів

Отже, сучасна педагогічна наука структурно репрезентована низкою галузей педагогічного знання, що виникали у процесі її історичного розвитку. Разом з тим розвиток суспільства й людини у ньому буде, вочевидь, супроводжуватися формуванням нових галузей педагогіки.

? Проблема для аналізу

Сучасна педагогічна наука репрезентована низкою галузей педагогічних знань, що виникали у процесі її історичного розвитку. Чи доцільним, на Вашу думку, був такий поділ? Відповідь аргументуйте

2.4. МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕДАГОГІКИ

Педагогіка, метою якої є глибоке пізнання проблем виховання підростаючого покоління, розвивається у тісному взаємозв'язку з іншими науками. Вона запозичує й інтерпретує знання інших наук, які дають змогу розглядати людину, природу та суспільство (табл. 27).

Таблиця 27. Міжпредметні зв'язки педагогіки (за *Н.П.Волковою, Н.С.Мойсеюк, М.М. Фіцулою, В.В. Ягуповим, Н.В. Яксою*)

Науки	Зміст взаємозв'язку
Філософські науки	Дають можливість визначити у педагогіці мету виховання, правильно враховувати дію загальних закономірностей людського буття і мислення, забезпечують оперативною інформацією про зміни в науці й суспільстві, корегуючи спрямованість виховання
Психологія	У педагогіці враховують закономірності розвитку психіки людини задля здійснення ефективних виховних впливів на особистість, що зумовлювали б зміни у її внутрішньому світі й поведінці
Анатомія і фізіологія людини	Дають змогу зрозуміти перебіг основних фізіологічних процесів людського організму та особливості людини як біологічної істоти
Економічні науки	Дають можливість простежити вплив закономірностей розвитку виробничих відносин, економічних процесів, навчання й виховання
Етнологія	Зважають на національні особливості людей, котрі є представниками певних етнічних груп
Соціологія	Дає змогу досліджувати такі системи суспільства, як сім'я, школи різних типів, трудові колективи, формальні та неформальні групи, юнацька субкультура тощо

Окрім наведених у таблиці 27 дисциплін, педагогічна наука у дослідницьких цілях використовує досягнення антропології, археології, географії, екології, історії, кібернетики, літератури, медицини та інших наук.

? Питання для роздумів

Міжпредметні зв'язки педагогіки з іншими науками дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища і процеси. Опишіть взаємозв'язки між педагогікою та професійно зорієнтованими дисциплінами (відповідно до фаху)

2.5. ЛОГІКА І МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЕДАГОГІЦІ

Поступ педагогіки як науки можливий за умови поповнення її новими фактами, ідеями, судженнями, законами, здобутими у процесі науково-педагогічних досліджень.

|| ? Що розуміють під дослідженням, методикою і методом науково-педагогічного дослідження у сучасній педагогічній науці?

 Дослідження у галузі педагогіки — це процес і результат наукової діяльності, спрямованої на одержання нових знань про закономірності процесу виховання, його структуру й механізми, теорію та методику організування навчально-виховного процесу, його зміст, принципи, організаційні методи та прийоми (*В.М. Полонський*)

Наукові дослідження є особливою формою процесу пізнання об'єктивної дійсності. При їхньому організуванні та проведенні необхідно дотримуватися такої послідовності дій:

- вибір теми, обґрунтування її актуальності і визначення рівня її розробленості; вибір об'єкта, предмета, окреслення мети і завдань дослідження;
- нагромадження необхідної наукової інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних й інших джерел з теми дослідження; вибір напрямів дослідження з огляду на його мету;
- формулювання гіпотези дослідження й теоретичних передумов дослідження, визначення наукового завдання;
- вибір методів дослідження, які є інструментами здобуття фактичного матеріалу, необхідною умовою досягнення поставленої мети;
- виконання експериментальної роботи;
- зіставлення експериментальних даних з масовою практикою;
- узагальнення результатів дослідження, формулювання наукових висновків, доведення або спростування гіпотези;
- оформлення результатів дослідження (написання наукового звіту, статті, брошури, монографії, інструктивних матеріалів тощо), втілення їх у життя.

Під час досліджень у галузі педагогіки використовують різноманітні науково-педагогічні методи.

 Метод науково-педагогічного дослідження — шлях вивчення психолого-педагогічних процесів формування особистості з метою встановлення об'єктивних закономірностей виховання і навчання
(М.М. Фіцула)

З метою отримання різнобічних відомостей про об'єкт дослідження підбирають комплекс методів — методику дослідження.

 Методика дослідження — процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань (Н.П. Волкова)

Сучасна педагогіка у своєму арсеналі має такі *методи науково-педагогічного дослідження*: педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, рейтинг, вивчення документації, аналіз результатів діяльності учня (студента), метод соціометрії, психолого-педагогічне тестування, узагальнення незалежних характеристик тощо. Розглянемо деякі з перелічених методів науково-педагогічного дослідження.

Таблиця 28. Характеристика методів науково-педагогічного дослідження
(за Н.П. Волковою, В.С. Лазаревим, М.М. Поташиником,
М.М. Фіцулою, В.В. Ягуповим)

Критерій	Пояснення
1	2
Характеристика методу педагогічного спостереження	
Визначення	Організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах
Сутність	Умисне, систематичне та цілеспрямоване сприйняття психолого-педагогічних явищ

Вимоги	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Природність (вихованці не повинні знати, що за ними спостерігають); ✓ ведення щоденника спостереження; ✓ точне визначення об'єкта і предмета спостереження (найбільш важливі риси особистості, колективу); ✓ обмеження дослідником мінімальних ознак, які є предметом спостереження; ✓ вироблення дослідником конкретних критеріїв оцінювання цих ознак; ✓ чіткість і тривалість спостереження
Види	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Пряме</i> (дослідник безпосередньо бере участь у досліджуваному процесі, діє разом з учасниками дослідження); ◆ <i>опосередковане</i> (не передбачає безпосередньої участі дослідника у процесі, який вивчають); ◆ <i>самоспостереження</i> (процес споглядання внутрішніх психічних процесів з одночасним спостереженням за їхніми зовнішніми виявами)

Продовження табл. 28

1	2
Застосування	Використовують головню на перших етапах наукового розроблення педагогічної проблеми, стає основою наукового обґрунтування природи педагогічних явищ
Характеристика методу бесіди	
Визначення	Метод отримання інформації за допомогою словесного спілкування, який дає змогу одержати від співрозмовника інформацію, що цікавить учителя, за допомогою заздалегідь підготовлених запитань
Вимоги	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Чітке визначення мети; ✓ планування системи запитань (основні й додаткові запитання); ✓ відповідність системи запитань індивідуальним особливостям вихованців, її динамічність; ✓ створення сприятливої й доброзичливої атмосфери для відвертої розмови, обміну думками; ✓ виявлення педагогічного такту; ✓ протоколювання бесіди
Види	Інтерв'ю — отримання первинної інформації за допомогою усного опитування. Виокремлюють такі <i>види інтерв'ю</i> :

	<ul style="list-style-type: none"> ♦ <i>вільне</i> (не регламентоване темою, формою бесіди, запитання формулюються відповідно до конкретної ситуації); ♦ <i>стандартизоване</i> (формулювання запитань та їхня послідовність визначені заздалегідь); ♦ <i>напівстандартизоване</i> (поєднує у собі особливості двох попередніх видів, у плані опитування наявні відкриті й закриті запитання)
Застосування	Використовують на різних етапах педагогічного дослідження відповідно до мети, завдань й логіки розгляду наукової проблеми як допоміжний метод з метою уточнення висновків, зроблених на основі інших методів
Характеристика методу анкетування	
Сутність	Письмове опитування значної кількості учнів (студентів) за певною схемою — анкетною або опитувальним листом
Вимоги	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Узгодження запитань з програмою дослідження, його завданням; ✓ вилучення “зайвих” та відбору необхідних запитань; ✓ дотримання правил розвитку теми (розміщення запитань: <i>прості</i> → <i>складніші</i> → <i>складні</i> → <i>прості</i>); ✓ ясність формулювання запитань, їхня однозначність; ✓ чіткість варіантів відповідей (у закритих запитаннях); ✓ достатній простір для відповідей на відкриті запитання;

Продовження табл. 28

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ однозначність всіх елементів вибору в часі, частоті подій, згоди чи незгоди (“<i>так</i>” чи “<i>ні</i>”) із запропонованими варіантами відповідей; ✓ недопустимість будь-яких натяків на бажану відповідь; ✓ наявність контрольних запитань; ✓ наявність комбінацій прямих та опосередкованих, особистих і неособистих запитань; ✓ наявність вступної частини (у ній зазначити, хто і з якою метою проводить анкетування, вмістити інструкцію щодо заповнення анкети та способу її повернення)
Види	<ul style="list-style-type: none"> ♦ <i>Суцільне</i> (опитуванням охоплюють великі групи населення) та <i>вибіркове</i> (здійснюють опитування певної групи учасників); ♦ <i>усне</i> (за типом інтерв'ю) та <i>письмове</i> (робота з бланковими анкетами); ♦ <i>індивідуальне</i> та <i>групове</i>; ♦ <i>очне</i> (безпосереднє опитування) та <i>заочне</i> (поштою,

	телефоном тощо)
Застосування	Використовують для одержання первинних даних про типовість певних явищ навчально-виховного процесу; застосовують у дослідженнях тільки в комбінаціях з іншими методами
Характеристика методу психолого-педагогічного експерименту	
Визначення	Це метод, який забезпечує спостереження за змінами психологічних характеристик дитини в процесі педагогічного впливу на неї. Він є одним з основних засобів отримання нових наукових знань
Сутність	Дослідник активно втручається в педагогічну ситуацію, планомірно маніпулює однією або кількома змінними, реєструє супутні зміни у поведінці досліджуваного об'єкта
Вимоги	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Чітке формулювання теми дослідження; ✓ визначення об'єкта й предмета дослідження; ✓ постановка мети й завдань дослідження; ✓ формулювання гіпотези експерименту; ✓ розроблення й вибір методики проведення експерименту; ✓ визначення місця, часу і тривалості проведення експерименту, послідовність його етапів; ✓ визначення критеріїв оцінення очікуваних результатів експерименту; ✓ прогнозування можливих (очікуваних) позитивних результатів, втрат і негативних наслідків, а також компенсації втрат та негативних наслідків; ✓ експертиза програми експерименту

Закінчення табл. 28

1	2
Види	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Лабораторний</i> (відбувається у спеціальних приміщеннях, обладнаних сигнальними і реєструвальними пристроями, що дає змогу досліднику фіксувати зовнішні впливи, відповідні реакції, дії, вчинки; досліджуваній групі ставлять завдання, щодо виконання певних дій у лабораторних умовах, які за своєю структурою наближені до конкретної діяльності); ◆ <i>природний</i> (проводять в умовах, наближених до звичайної діяльності, з вихованцями, які не знають, що вони є об'єктом спостереження)
Застосування	Використовують для наукового дослідження педагогічних явищ у специфічних умовах, які створені дослідником й дають змогу стежити за його протіканням, керувати цим процесом, відтворювати його результати при повторенні

	конкретних умов
Характеристика методу тестування	
Визначення	Метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань та завдань, які мають визначену шкалу значень
Сутність	Визначення рівня знань, умінь або загальної інтелектуальної розвиненості учня за допомогою засобів тестування — карток, малюнків, задач-шарад, ребусів, кросвордів, запитань
Етапи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Вибір тесту (залежить від мети тестування і ступеня його достовірності та надійності); ✓ проведення тестування (відповідно до положень інструкції); ✓ інтерпретація результатів (згідно з системою теоретичних допущень щодо предмета тестування)
Види	<ul style="list-style-type: none"> ◆ <i>Тести досягнень</i> (методики, за допомогою яких визначають ступінь конкретних знань, навичок, умінь особистості); ◆ <i>тести інтелекту</i> (методики психологічної діагностики, призначені для виявлення розумового потенціалу індивіда); ◆ <i>тести креативності</i> (сукупність методик для вивчення і оцінювання творчих здібностей особистості — креативності)
Застосування	Використовують з метою визначення рівня розвитку в індивіда психологічних властивостей (пам'яті, мислення, уяви та ін.), особистісних характеристик, ступінь готовності до певної діяльності, засвоєння знань і навичок тощо

Окрім наведених й охарактеризованих методів науково-педагогічних досліджень, при дослідженні педагогічних явищ активно використовують такі методи:

- **соціологічні** (визначення рейтингу, узагальнення незалежних характеристик, соціометрії);
- **математичні** (реєстрування, ранжування, моделювання, математичної статистики).

? Проблема для дискусії

“Без устремління до наукової роботи вчитель елементарної школи потрапляє у владу трьох демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається”

(Ф.-А. Дістервег).

 У Вашу педагогічну скарбничку

Перед людиною є три шляхи до пізнання:
шлях мислення — найбільш благородний,
шлях наслідування — найбільш легкий,
шлях особистого досвіду — найбільш важкий

(Конфуцій, китайський мислитель і філософ)

Хочеш бути розумним — навчися правильно ставити запитання,
уважно слухати, спокійно відповідати і промовчати,
коли більше нічого сказати

(Йоган Каспар Лафатер, швейцарський філософ XVIII ст.)

Не той ледар, хто нічого не робить, а той,
хто міг би доцільніше використовувати свої сили

(Сократ, грецький філософ)

Досвід — учитель, що дуже дорого бере за свої уроки,
але ліпше за нього ніхто не навчить

(Томас Карлайль, британський мислитель XIX ст.)

Практичний блок

Практичне завдання № 2. ПЕДАГОГІКА ЯК СИСТЕМА НАУК ПРО ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ. МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- 2.1. У педагогічних джерелах педагогіку розглядають як *науку, практику, мистецтво*. Як співвідносяться, на Вашу думку, ці аспекти педагогіки в умовах педагогічного процесу?
- 2.2. Використовуючи філософські та історико-педагогічні джерела, опрацюйте матеріал з розвитку педагогічної думки і школи у країнах Стародавнього Сходу й Стародавньої Греції. Охарактеризуйте спільні та відмінні риси.
- 2.3. Проаналізуйте афінську та спартанську виховні системи. Співставте погляди на мету і завдання виховання у Афінах та Спарті. У чому полягають відмінності? Чим вони зумовлені? Відповідь обґрунтуйте.
- 2.4. Проаналізуйте зміст освіти в античному суспільстві. Простежте, яким було відношення представників філософсько-педагогічної думки до трудового виховання дітей. У чому полягала причина такого ставлення?
- 2.5. Охарактеризуйте наявні в античному світі форми організування загальної середньої та вищої освіти. Простежте розвиток спеціалізованої вищої освіти. Вкажіть на значення функціонування античних науково-освітніх центрів для дальшого розвитку науки й освіти.
- 2.6. Із представників античної педагогічної думки оберіть одного. Подайте енциклопедичну довідку про нього. Охарактеризуйте основні погляди обраної персоналії на освіту і виховання. Які з них Вам найбільше імпонують? Чому? З якими висловлюваннями Ви не погоджуєтесь? Чому?
- 2.7. Співставте виховні ідеали епохи античності та епохи Відродження. Вкажіть на спільні та відмінні риси.
- 2.8. Наведіть основні педагогічні погляди *Яна-Амоса Коменського*. Які з них були новаторськими? Чому? Які погляди зреалізовані у сучасній освітній практиці. Відповідь деталізуйте.
- 2.9. Проаналізуйте вплив християнства на розвиток виховання, освіти і педагогічної думки Київської Русі. Відповідь обґрунтуйте.

- 2.10. Прочитайте твір київського князя *Володимира Мономаха* “Повчання” та складіть коротку анотацію на нього. Дайте відповідь на запитання: “Які думки автора є актуальними для сучасної освітньо-виховної практики? Чому?”.
- 2.11. Проаналізуйте діяльність братських шкіл (80-ті роки XVI ст.), зазначте їхні характерні риси. Чому, на Вашу думку, діяльність братських шкіл вважають унікальним явищем в історії вітчизняної освіти?
- 2.12. Проаналізуйте навчально-виховну діяльність Острозької академії. Доведіть, що це був навчальний заклад вищого типу.
- 2.13. Проаналізуйте навчально-виховні традиції Києво-Могилянської академії. Які з них, на Вашу думку, доцільно було б використати у розбудові української системи освіти на сучасному етапі?
- 2.14. Ознайомтеся з педагогічними поглядами *Григорія Сковороди* (притчі “Вдячний Еродій”, “Жайворонки”, “Байки Харківські” та ін.). Як Ви думаєте, чому автора цих творів називають “*українським Сократом*”? Відповідь обґрунтуйте.
- 2.15. Охарактеризуйте стан освіти українців під владою Росії. Завдяки чому, в умовах заборони української мови, вдалося зберегти основи національного шкільництва, української педагогічної думки?
- 2.16. Проаналізуйте роль українського духовенства у розвитку шкільництва та освіти на західноукраїнських землях.
- 2.17. Ознайомтеся з життєвим і творчим шляхом *Костянтина Ушинського*. Як Ви думаєте, чому ім’я цієї видатної людини вписане в історію педагогіки не лише як основоположника цілісної педагогічної системи, а і як “*учителя учителів*”?
- 2.18. Складіть логіко-структурну схему (*таблиця, конспект-схема*), у якій розкрийте зміст основних освітніх реформ в Україні у XX ст.
- 2.19. Ознайомтеся з історією розвитку педагогіки. Який з її етапів можна вважати суто науковим? Чому? Наведіть аргументи.
- 2.20. Назвіть основні джерела розвитку педагогіки як науки. Яке значення народної педагогіки у розвитку педагогічної науки?
- 2.21. Ознайомтеся зі стадіями розвитку педагогічної науки. Зазначте головну відмінність духовної педагогіки від світської.
- 2.22. Ознайомтеся з основними педагогічними категоріями (навчання, виховання, освіта). Накресліть структурно-логічну *схему*, що відобразить їхній взаємозв’язок.
- 2.23. Хто з педагогів нашої країни для Вас був відомим ще до вивчення педагогіки в університеті? Чим ця постать прославилася?

- 2.24. К.Д. Ушинський сказав: “... виховання, створене самим народом і побудоване на народних засадах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях чи запозичених в іншого народу...”. Як Ви розумієте цю думку вченого? Відповідь обґрунтуйте.
- 2.25. У чому, на Вашу думку, полягають головні завдання педагогіки як науки на сучасному етапі соціокультурного розвитку країни? Відповідь аргументуйте.
- 2.26. У чому Ви вбачаєте значущість педагогічних знань для себе? Обґрунтуйте роль педагогіки у підготовці фахівця Вашого професійного спрямування.
- 2.27. Нобелівський лауреат *Макс фон Лауе* сказав: “Освіта — це те, що залишається, коли все вивчене забувається”. Як би Ви інтерпретували цю думку німецького фізика?
- 2.28. Наведіть прислів'я, приказки які б відображали відношення народу до освіти, навчання і виховання. Одне з них проаналізуйте, розкрийте його зміст.
- 2.29. Польський професор *Є.-І. Ляска* визначає освіту як “прихований скарб, що засвідчує зв'язок між європейськими глобальними процесами та процесами і завданнями, які реалізуються в локальній і регіональній системах”. Проаналізуйте це висловлювання з позиції приєднання системи освіти України до європейського освітнього простору.
- 2.30. Опрацюйте Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). Розкрийте соціальне значення реалізації принципів програми.
- 2.31. Які науки утворюють систему педагогічних наук? Накресліть схему, яка б відображала її структуру.
- 2.32. Розкрийте значущість науково-практичних досліджень спеціальної педагогіки (сурдопедагогіки, логопедії, тифлопедагогіки, олігофренопедагогіки) на сучасному етапі соціокультурного розвитку нашої країни.
- 2.33. У 90-х роках ХХ ст. активно почали розвиватися такі галузі педагогіки, як соціальна педагогіка, пенітенціарна педагогіка, превентивна педагогіка. Спробуйте визначити процеси, тенденції, які спричинили розвиток цих галузей у нашій країні.
- 2.34. Накресліть структурно-логічну схему, яка б відобразила зв'язок педагогіки з іншими дисциплінами. Обґрунтуйте значення педагогіки

- у вивченні дисципліни фізичного напрямку. Яким є значення міждисциплінарних зв'язків для розвитку педагогічної науки загалом?
- 2.35. Відоме таке висловлювання: *“Психологія без педагогіки безкорисна, педагогіка без психології безсила”*. У чому, на Вашу думку, суть цього висловлювання? Наведіть конкретні приклади взаємозв'язку і взаємозбагачення цих людинознавчих наук.
 - 2.36. Проаналізуйте послідовність дій науково-педагогічного дослідження. Вкажіть на логічні зв'язки між його етапами. Спробуйте подати відповідь у структурно-логічній схемі.
 - 2.37. Що розуміють під методом науково-педагогічного дослідження у сучасній педагогічній науці? Зазначте методи, які у своєму арсеналі має сучасна педагогіка. Наведіть теоретичне визначення кожного з них.
 - 2.38. Охарактеризуйте метод педагогічного спостереження: його сутність, види. Вкажіть на переваги і недоліки цього методу дослідження.
 - 2.39. Опишіть сутність методу бесіди, зазначте вимоги до нього. Дайте характеристику видам бесіди. Вкажіть на переваги і недоліки цього методу дослідження.
 - 2.40. Опишіть особливості застосування анкетування як методу письмового опитування значної кількості учнів (студентів). Вкажіть види анкетування, вимоги до його проведення.
 - 2.41. Спробуйте у паралельних схемах відобразити сутність анкетування й тестування. Зазначте, у чому полягає відмінність між цими методами дослідження.
 - 2.42. Письмово (стисло) проаналізуйте послідовність проведення психолого-педагогічного експерименту. Вкажіть на переваги і недоліки цього методу дослідження.
 - 2.43. Окрім традиційно педагогічних методів, педагогіка як наука творчо використовує методи й інших наук. Проаналізуйте соціологічні методи, чи методи математичної статистики, які використовують педагоги-дослідники у науково-практичних цілях.
 - 2.44. *К.Д. Ушинський* сказав: *“Якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх відношеннях, то вона має насамперед пізнати її теж у всіх відношеннях”*. Проаналізуйте це висловлювання та розкрийте його зміст.
 - 2.45. Складіть глосарій (тлумачний словник) ключових понять до теми *“Педагогіка як система наук про виховання. Методи науково-педагогічного дослідження”*.

❓ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. *Найперша згадка про школи у Києві датована ... роком.*
Відповідь:
а) 988; б) 1086; в) 1037.
2. *Вершиною педагогічної думки XII ст. є*
Відповідь:
а) "Слово про Закон і благодать" митрополита Іларіона;
б) "Ізборник" князя Святослава;
в) "Повчання" князя Володимира.
3. *Вищими школами у Київській Русі були*
Відповідь:
а) "книжного вчення"; б) монастирські школи;
в) школи грамоти; г) жіночі школи.
4. *Головними центрами освіти в Україні XVI—першій пол. XVII ст. були*
Відповідь:
а) Луцьк, Львів, Острог, Харків;
б) Київ, Ніжин, Одеса, Харків;
в) Київ, Луцьк, Львів, Острог.
5. *Вкажіть прізвище засновника першого національного навчального закладу вищого типу в Україні.*
Відповідь:
а) І. Гізель; б) П. Могила; в) Д. Наливайко; г) К. Острозький.
6. *Зазначте рядок, у якому наведено університетські центри України XIX ст.*
Відповідь:
а) Луцьк, Львів, Острог, Харків;
б) Київ, Ніжин, Одеса, Харків;
в) Київ, Луцьк, Львів, Острог.

7. У якому рядку наведено прізвища видатних діячів освіти України ХХ ст.?

Відповідь:

- а) Х. Алчевська, М. Корф, К. Ушинський;
- б) Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський;
- в) Г. Врецьона, О. Духнович, М. Шашкевич.

8. Що стало причиною виникнення станового виховання?

Відповідь:

- а) розвиток писемності;
- б) станове і майнове розшарування суспільства;
- в) передавання знань і життєвого досвіду підростаючим поколінням.

9. У якій країні Стародавнього Сходу вперше була висунута ідея всебічного розвитку особистості?

Відповідь:

- а) Єгипті; б) Китаї; в) Індії.

10. Що стало необхідною передумовою виникнення перших шкіл?

Відповідь:

- а) розвиток писемності;
- б) станове і майнове розшарування суспільства;
- в) передавання знань і життєвого досвіду підростаючим поколінням.

11. Зазначте рядок, у якому наведено мету афінської системи виховання.

Відповідь:

- а) передавання підростаючому поколінню трудових навичок, способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв, обрядів;
- б) виховання досконалої людини, котра повинна пізнавати істину шляхом систематичного навчання, бути гуманною і дотримуватися традиційних норм моралі;
- в) самореалізація індивідуальності, гармонійна рівновага духовного та фізичного елементів освіти;
- г) пріоритетна роль фізичного виховання, загартовування, формування сили духу, хитрості, спритності, дисциплінованості.

12. *Зазначте рядок, у якому наведено особливості спартанської системи виховання.*

Відповідь:

- а) передавання підростаючому поколінню трудових навичок, способів поведінки, релігійних уявлень, традицій, звичаїв, обрядів;
- б) самореалізація індивідуальності, гармонійна рівновага духовного та фізичного елементів освіти;
- в) пріоритетна роль фізичного виховання, загартовування, формування сили духу, хитрості, спритності, дисциплінованості.

13. *Виховання у дусі релігійного аскетичного світогляду проповідували*

Відповідь:

- а) у країнах Стародавнього Сходу; б) в епоху Середньовіччя;
- в) в епоху Відродження; г) в епоху Реформації.

14. *“Повага до дитини, увага до її потреб та психологічних особливостей, прагнення до фізичного розвитку, заперечення фізичних покарань...” — це характерні риси системи виховання*

Відповідь:

- а) у країнах Стародавнього Сходу; б) в епоху Середньовіччя;
- в) в епоху Відродження; г) в епоху Реформації.

15. *З освітньо-науковою діяльністю якого вченого пов'язують становлення педагогіки як науки?*

Відповідь:

- а) Конфуція; б) Я.-А. Коменського;
- в) Ф.-А. Дістервега; г) М. Монтесорі.

16. *Зазначте рядок, у якому наведено основні теорії європейської освіти кін. XIX—поч. XX ст.*

Відповідь:

- а) формування джентльмена, суспільне виховання, реальна школа, природне виховання;
- б) “громадське виховання”, трудова школа, “вільне виховання” вальдорфська педагогіка, педагогіка особистості;
- в) елементарна початкова школа, класична або реальна гімназія, університет;
- г) церковне виховання, рицарське виховання, бюргерське виховання, стихійне виховання дітей селян.

17. Педагогіка — це

Відповідь:

- а) наука про підготовку підростаючого покоління до життя;
- б) мистецтво впливу вихователя на вихованця з метою формування його особистості;
- в) наука, що вивчає закономірності розвитку людини в умовах педагогічного процесу;
- г) наука про виховання людини;
- г) наука про виховання як спеціально організовану діяльність.

18. Для виникнення педагогіки як науки визначальними були

Відповідь:

- а) об'єктивна потреба у підготовці людини до життя і праці;
- б) піклування батьків про щастя своїх дітей;
- в) біологічний закон про збереження роду;
- г) прогрес науки і техніки;
- г) правильної відповіді немає.

19. Предметом педагогіки є:

Відповідь:

- а) розкриття механізмів і закономірностей оволодіння знаннями, уміннями і навичками;
- б) засвоєння людиною соціально-культурного досвіду;
- в) навчально-виховна діяльність, що здійснюється людьми, уповноваженими на це суспільством, на всіх етапах його історичного розвитку;
- г) розроблення правил, порад, рекомендацій щодо реалізації виховання.

20. До якої групи включено основні педагогічні категорії?

Відповідь:

- а) середовище, спадковість, виховання;
- б) знання, освіта, розвиток;
- в) виховання, освіта, навчання.

21. “Процес формування особистості, що відбувається під впливом навколишнього середовища, життєвих обставин, умов суспільного ладу” — це трактування поняття виховання у

Відповідь:

- а) широкому соціальному значенні;
- б) широкому педагогічному значенні;
- в) вузькому педагогічному значенні;
- г) гранично вузькому значенні.

22. *“Спеціально організований процес, що передбачає формування певних якостей особистості; процес управління її розвитком, який відбувається через взаємодію вихователя і вихованця” — це трактування поняття виховання у*

Відповідь:

- а) широкому соціальному значенні;
- б) широкому педагогічному значенні;
- в) вузькому педагогічному значенні;
- г) гранично вузькому значенні.

23. *“Цілеспрямований, організований і планомірний вплив діяльності педагогічного колективу закладу освіти на вихованця з метою формування його особистості” — це трактування поняття виховання у*

Відповідь:

- а) широкому соціальному значенні;
- б) широкому педагогічному значенні;
- в) вузькому педагогічному значенні;
- г) гранично вузькому значенні.

24. *“Цілеспрямована виховна діяльність педагога для досягнення конкретної мети в учнівському колективі” — це трактування поняття виховання у*

Відповідь:

- а) широкому соціальному значенні;
- б) широкому педагогічному значенні;
- в) вузькому педагогічному значенні;
- г) гранично вузькому значенні.

25. *Процес засвоєння систематизованих знань і формування на їхній основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь і навичок для практичного застосування загально-освітніх і професійних знань називають*

Відповідь:

- а) розвитком; б) освітою; в) навчанням;
- г) вихованням; г) викладанням.

26. *Цілеспрямовану взаємодію вчителя та учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння й навички називають*

Відповідь:

- а) розвитком; б) освітою; в) навчанням;
- г) вихованням; г) викладанням.

27. *Яка група відповідей правильно відображає найбільш істотні зв'язки педагогіки з іншими науками?*

Відповідь:

- а) педагогіка, математика, література, філософія, психологія, українська мова, хімія;
- б) педагогіка, філософія, психологія, етика, естетика, соціологія, анатомія і фізіологія людини;
- в) педагогіка, теорія і методика трудового виховання, теорія і методика розумового виховання, теорія і методика фізичного виховання.

28. *В якій групі відповідей вказані галузі педагогіки, що відображають систему педагогічних наук?*

Відповідь:

- а) філософія, соціологія, шкільна гігієна, педагогіка, психологія;
- б) загальна педагогіка, вікова педагогіка, спеціальна педагогіка, соціальна педагогіка, методики викладання окремих предметів, історія педагогіки;
- в) основи педагогіки, теорія навчання та освіти, теорія виховання, теорія управління навчально-виховним процесом.

29. *Напрями досліджень соціальної педагогіки відображають*

Відповідь:

- а) агогіка, герогіка, андрагогіка, віктимологія;
- б) основи педагогіки, дидактика, теорія виховання, школознавство;
- в) сурдопедагогіка, логопедія, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка.

30. *Розділами загальної педагогіки є*

Відповідь:

- а) агогіка, герогіка, андрагогіка, віктимологія;
- б) основи педагогіки, дидактика, теорія виховання, школознавство;
- в) сурдопедагогіка, логопедія, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка.

31. *Структуру спеціальної педагогіки відображають*
- Відповідь:**
- а) агогіка, герогіка, андрагогіка, віктимологія;
 - б) основи педагогіки, дидактика, теорія виховання, школознавство;
 - в) сурдопедагогіка, логопедія, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка.
32. *Шляхи запобігання відхилень у поведінці дітей та підлітків розглядає*
- Відповідь:**
- а) агогіка; б) герогіка; в) андрагогіка; г) віктимологія.
33. *Освіту й виховання людини протягом усього її життя розглядає*
- Відповідь:**
- а) агогіка; б) герогіка; в) андрагогіка; г) віктимологія.
34. *Соціально-педагогічні проблеми людей похилого віку досліджує*
- Відповідь:**
- а) агогіка; б) герогіка; в) андрагогіка; г) віктимологія.
35. *Проблеми людей різних категорій, що стали жертвами несприятливих умов соціального організування та насильства, вивчає*
- Відповідь:**
- а) агогіка; б) герогіка; в) андрагогіка; г) віктимологія.
36. *Дослідження систем освіти і виховання в інших країнах, їхнього порівняння з вітчизняним досвідом здійснює*
- Відповідь:**
- а) пенітенціарна педагогіка;
 - б) порівняльна педагогіка;
 - в) превентивна педагогіка.
37. *Шляхи, методи попередження соціальних відхилень серед підлітків та молоді досліджує*
- Відповідь:**
- а) пенітенціарна педагогіка;
 - б) порівняльна педагогіка;
 - в) превентивна педагогіка.
38. *Питання виховання та перевиховання правопорушників різного віку вивчає*

39. Відповідь:

- а) пенітенціарна педагогіка;
- б) порівняльна педагогіка;
- в) превентивна педагогіка.

40. *Метод науково-педагогічного дослідження — це*

Відповідь:

- а) шлях вивчення психолого-педагогічних процесів формування особистості з метою встановлення об'єктивних закономірностей виховання і навчання;
- б) процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворювальних дій, операцій та впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

41. *Організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах — це*

Відповідь:

- а) методика дослідження;
- б) метод педагогічного спостереження;
- в) метод педагогічного експерименту.

42. *Безпосередньої участі дослідника у процесі, який вивчають, не передбачає*

Відповідь:

- а) пряме спостереження; б) опосередковане спостереження.

43. *Метод отримання інформації за допомогою словесного спілкування, який дає змогу одержати від співрозмовника інформацію, що цікавить учителя, через заздалегідь підготовлені запитання, називають*

Відповідь:

- а) спостереженням; б) експериментом; в) бесідою; г) анкетуванням.

44. *Письмове опитування значної кількості учнів (студентів) за певною схемою — анкетною або опитувальним листом, називають*

Відповідь:

- а) спостереженням; б) експериментом; в) бесідою; г) анкетуванням.

45. “Дослідник активно втручається в педагогічну ситуацію, планомірно маніпулює однією або кількома змінними, реєструє супутні зміни у поведінці досліджуваного об’єкта” — це сутність методу

Відповідь:

а) спостереження; б) експерименту; в) бесіди; г) анкетування.

46. “Пряме, опосередковане, самоспостереження” — це види... .

Відповідь:

а) спостереження; б) експерименту; в) бесіди; г) анкетування.

47. “Суцільне, усне, індивідуальне та групове, очне та заочне” — це види... .

Відповідь:

а) спостереження; б) експерименту; в) бесіди; г) анкетування.

48. “Лабораторний, природний” — це види... .

Відповідь:

а) спостереження; б) експерименту; в) бесіди; г) анкетування.

49. З’єднайте стрілками поняття та відповідні їм визначення:

Освіта

Цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння й навички

Виховання

Процес засвоєння систематизованих знань і формування на їхній основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття умінь та навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань

Навчання

124

Спеціально організований процес, під час якого передбачено формування певних якостей особистості; процес управління її розвитком, який відбувається через взаємодію вихователя і вихованця

ДІАГНОСТИЧНІ ТЕСТИ²

ДІАГНОСТИЧНИЙ ТЕСТ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Інструкція

Проаналізуйте запропоновану низку якостей. “Приміряйте” їх на себе і оцініть ступінь їхнього вираження за такою *системою оцінок*:

|| 5 — “так”; || 3 — “важко сказати”; || 1 — “ні”
4 — “загалом так”; 2 — “швидше за все, що ні”;

Таблиця 29. Опитувальник

Номер за пор.	Запитання	Оцінка
1	Чи вважають інші, що Ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?	
2	Чи у Вас довго зберігається осад на душі від різного роду переживань, що виникають при спілкуванні (досада, смуток)?	
3	Чи часто у Вас буває піднесення і спад настрою?	
4	Чи важко і довго Ви переживаєте критику на свою адресу?	
5	Чи дуже Вас стомлює галаслива весела компанія?	
6	Ви помітно відчуваєте труднощі, соромитеся, коли доводиться знайомитися з людьми?	
7	Вам легше і приємніше дізнаватися про щось з книжок, ніж спитати про це в інших?	
8	Чи часто Ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?	

² Подано за Л. Ковальчук. Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник. Львів, 2007. С. 38—42

9	Чи довго Ви добираєте потрібні слова, коли Вам доводиться розмовляти?	
10	Ви віддаєте перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?	

Оброблення результатів

Підрахуйте загальну кількість балів у відповідях на всі запитання. Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:

Таблиця 30. Оброблення результатів за опитувальником

Кількість балів	Висновок
40—50 балів	Вам не дуже підійдуть професії з частими і напруженими міжособистісними контактами
30—40 балів	Ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі
20—30 балів	Робота завдаватиме певних незручностей, але загалом задовольнятиме Вас
10—20 балів	Вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням

ДІАГНОСТУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ВИБОРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Інструкція

Проаналізуйте мотиви вибору педагогічної професії, описані в табл. 31. Подумайте, якою була Ваша мотивація щодо вибору професії. За умови недостатньої, на Вашу думку, кількості мотивів, наведених у цій таблиці, доповніть їх. Результати (відповідний номер) занесіть у таблицю, враховуючи ступінь важливості мотиву вибору професії для Вас.

Проведіть бесіду зі своїми однокурсниками і занесіть результати дослідження у цю ж таблицю.

Таблиця 31. Аналіз мотивації студентів до вибору професії

Номер за пор.	Мотиви вибору професії	Власний результат	Результат ...
1	Любов до фізики		
2	Приклад улюбленого вчителя		
3	Сімейна традиція		
4	Приклад друга (подруги)		

5	Любов до дітей		
6	Бажання навчати учнів		
7	Бажання навчати студентів		
8	Бажання отримати вищу освіту		
9	Бажання займатися науковими дослідженнями в галузі фізики		
10	Бажання займатися науковими педагогічними дослідженнями		
11	Бажання виховувати дітей		
12	За порадою батьків		
13	Так склалися обставини		
14	Порівняно невеликий конкурс		
15	Не вступив (-ла) до іншого вищого навчального закладу		
16			
17			
18			

 ОПИТУВАЛЬНИК “МОЯ МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ І Я”

Інструкція

Проаналізуйте запропоновані питання опитувальника. “Приміряйте” їх на себе і оцініть ступінь їхнього вираження за такою *системою оцінок*:

- “2” — ця властивість виражена у Вас добре (для Вас це цікаво; Ви хотіли б поліпшувати ці якості, вміння; Ви даєте відповідь “так”);
- “1” — ця властивість виражена у Вас середньо (для Вас це не має особливого значення; Ви вагаєтеся або Вам однаково);
- “0” — ця властивість виражена у Вас погано; Ви не вмієте цього робити; Ви відповідаєте “ні” і т. ін.).

Відповідь до кожного питання Ви можете оцінити лише в одному з п. 3—5.

Таблиця 32. Опитувальник

Номер за пор.	Питання (Чи можете Ви ...?)	“2”	“1”	“0”
1	2	3	4	5
1	Виконувати лабораторні роботи, фізичні дослідження			
2	Стримувати себе, не переносити своє роздратування, гнів, образу, поганий настрій на інших людей			
3	Розуміти фізичні процеси, механізми фізичних реакцій, закономірності та теорії фізичної науки і пояснювати їх іншим (наприклад, однокурсникам)			

4	Розв'язувати різні типи фізичних задач та пояснювати хід розв'язування іншим (наприклад, молодшим друзям)			
5	Досліджувати фізичні процеси, одержувати матеріали, з наперед заданими властивостями			
6	Терпляче, без роздратування, пояснювати комусь певну інформацію навіть тоді, коли Вас не розуміють і Вам доводиться повторювати її декілька разів			
7	Багато і часто спілкуватися з різними людьми, не втомлюючись при цьому			
8	Відповідати на запитання інших і задавати самому запитання			
9	Складати установки для синтезу речовин, удосконалювати методику дослідження матеріалів			
10	Налагоджувати чи ремонтувати фізичні прилади, апаратуру			
11	Виконувати завдання з фізики, в яких необхідно скласти логічний ланцюжок дій, використовуючи різні формули, закони, теорії			
12	Виконувати завдання, для яких необхідні глибокі знання формул, законів, теорій з різних фізичних наук			

Закінчення табл. 32

1	2	3	4	5
13	Захоплювати справою, грою, розповіддю дітей молодшого віку			
14	Організовувати інших на заходи, справи			
15	Уважно, терпляче, не перебиваючи, вислуховувати людей			
16	Виконувати роботу, що потребує численних обов'язкових контактів з іншими людьми			
17	Виконувати якісний і кількісний спектральний аналіз речовин, ідентифікацію невідомих речовин, здійснювати складні розрахунки тощо			
18	Займатися поглибленим вивченням методики викладання фізики в загальноосвітній школі			
19	Займатися поглибленим вивченням методики викладання фізики у вищій школі (відповідно до спеціалізації)			
20	Читати й аналізувати наукову психолого-педагогічну літературу			
21	Читати й аналізувати наукову літературу з фізики			
22	Впливати на людей (переконувати, запобігати конфліктам, залагоджувати чвари, розв'язувати суперечки)			

23	Працювати з довідковою літературою з фізики, термінологічною інформацією, схемами			
24	Співпереживати з людьми, розуміти їхні проблеми, надавати посильну допомогу			
25	Говорити, повідомляти що-небудь, висловлювати свої думки вголос			

Таблиця 33. Таблиця аналізу результатів за опитувальником

Професійне спрямування											
1				2				3			
у				В				Н			
Номер за пор.	3	4	5	Номер за пор.	3	4	5	Номер за пор.	3	4	5
1				1				1			
2				2				3			
3				3				5			
4				4				9			
5				5				10			
6				6				11			
7				7				12			
8				8				17			

Закінчення табл. 33

1				2				3			
у				В				Н			
	3	4	5		3	4	5		3	4	5
11				9				21			
13				10				23			
14				11							
15				12							
16				14							
18				15							
20				16							
22				17							
23				19							

24				21							
25				22							
				23							
				24							
				25							
Σ				Σ				Σ			
Σ заг =				Σ заг =				Σ заг =			

Аналіз і опрацювання результатів

За таблицею 33 розраховують бали відповідно до професійного спрямування:

- ♦ **У** — учитель загальноосвітньої школи, ліцею, гімназії;
 - ♦ **В** — викладач вищого навчального закладу;
 - ♦ **Н** — науковий працівник науково-дослідного інституту (наукової установи, фізичної лабораторії тощо).
- ❶ Розрахуйте кількість балів, набраних у кожному професійному спрямуванні (окремо за кожним з п. 3, 4, 5).
 - ❷ Далі знайдіть загальну суму балів за кожним з професійних спрямувань.
 - ❸ Ви відповідаєте тому професійному спрямуванню, в якому набрали найбільшу кількість балів. Якщо Ви набираєте менше 50% балів у якомусь із професійних спрямувань, то це означає, що за своїми даними Ви не маєте чіткої відповідності щодо цього спрямування.
- ❓ Чи задоволені Ви результатом діагностування?